

א"ר הושעיה כל מקום שנאמר מורשה לשון דיהא התיבון והכתיב מורשה קהלת יעקב אמר לית דיהא סוגין מיניה. מן דו לעי היא משכח כולה:

פני משה

א"ר הושעיה. האי לישנא דמורשה הוה מספקא ליה דכל מקום שנאמר מורשה לשון דיהא הוה לשון כהה וספק ואף כאלו יש לפרש על הספק דמורשה משמע נמי שמורישין לזניהם והס איהו יורשין צעמון שלא צאו לארץ. והיינו דמספקא ליה למשה ופשיט ליה הקדוש ברוך הוא דאף לשון ירושה משמע ומוחזקת היא:

התיבון. על הכלל דאמר ר' הושעיה והכתיב מורשה קהלת יעקב ומה שייך לשון דיהא על התורה ומשני אין דלית דיהא וספק יותר ממנה בתחלה כשצא להתעסק וללמוד בתורה כמה וכמה ספיקות יצאו לו ואין מציין על צוריה:

מן דהוא לעי. ואחר שהוא יגע הרבה זה הוא מולא את כולה עם טעמה ויימוקה:

ב. דברים | פרק ל"ד

(יב) ולכל ה'ד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל:

רש"י

לעיני כל ישראל - שנשאו לבו לשצור הלוחות לעיניהם, שנאמר (לעיל ט, יז) ולאצברם לעיניהם, והסכימה דעת הקדוש ברוך הוא לדעתו, שנאמר (שמות לד, ט) אשר שברת, יישר כחך ששברת:

ג. דברים רבה | וזאת הברכה, פרשה י"א

וזאת הברכה זש"ה (משלי לא) רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה מהו ואת עלית על כולנה מדבר במשה על שנתעלה יותר מן הכל כיצד אדה"ר אומר למשה אני גדול ממך שנבראתי בצלמו של הקדוש ברוך הוא מנין שנא' (בראשית א) ויברא אלהים את האדם בצלמו א"ל משה אני נתעליתי יותר ממך אתה כבוד שניתן לך ניטל ממך שנאמר (תהלים מט) ואדם ביקר בל יליו אבל אני זיו הפנים שנתן לי הקדוש ברוך הוא עמי הוא מנין שנאמר (דברים לד) לא כהתה עינו ולא נס לחה

ד. שמות רבה | כי תשא, פרשה מ"ז

ומהיכן נטל משה קרני ההוד, רבנן אמרי מן המערה שנא' והיה בעבור כבודי, ר' ברכיה הכהן בשם רבי שמואל אמר הלוחות היו ארכן ו' טפחים ורחבן ו' והיה משה אוזח בטפחיים והשכינה בטפחיים וטפחיים באמצע ומשם נטל משה קרני ההוד, ר' יהודה בר נחמן בשם רשב"ל אומר עד שהיה כותב בקולמוס נשתייר קימעא והעבירו על ראשו וממנו נעשו לו קרני ההוד שנא' ומשה לא ידע כי קרן עור פניו.

שבירת הלוחות ועמלה של תורה

י. ד. עין אי"ה | ברכות, פרק ט'

שדמ. "אמרי דבי ר"י: מאי דכתיב (משלי ל לג): "כי מיץ חלב יוציא חמאה וגו'" - במי אתה מוצא חמאה של תורה? - במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה"

רבים הם הפדגוגים המתנשאים להביא דרכים להקל את עול הלימוד, וחושבים שיביאו ברכה לעולם בהקנותם את הידיעות והלימודים התוריים באופן קל, שלא יצטרך האדם להיות עמל בהם. תועלת הדבר אינה אלא מתעה, כי הידיעות לא תימדדנה על פי כמותם כי אם על פי איכותם, על פי עומק ההבנה וחרירות השימוש בהם לכל חפץ. ביותר לימודי התורה, על פי גודל הרושם שפועלים על הלומד, לענין התכונה של המוסר המעשים הטובים ויראת ה' הטהורה. ובזאת יהיה מועיל רק הלימוד שאינו בא בדרכים קלים ונוחים לקלוט, כי על-ידי היגיעה ועבודה שכלית מתעלה האדם למידות נעלות, ולהיות נוטה אל השכל ואל כל דברי קודש באהבה וחפץ לב, והלימוד פועל עליו להיות כולו נתון ומסור ללימודיו. על-כן תצא מהלמוד שעל-ידי היגיעה

דווקא עומק ההבנה והידיעה הברורה עם הפעולה הרצויה לעבודת ה' ויראתו וכל טהרת המדות. אבל הלימודים הנכנסים באופן קל, בלא יגיעה ועבודה כבירה, ישארו לעולם שטחיים וקפויים, עומדים מחוץ לנפשו של אדם הפנימית, ופועלים מעט על מעשיו ועל יצרי לבבו. ע"כ חמאה של תורה, הברור והמובחר שבה, העיקרי, המחוזר בעומק רעיון ושום שכל והמרבה אומץ הנפש ביראת ה' ודרכי קודש במי תמצא, רק במי שנתגדל על עבודת התורה בעמל, וקנה אותה בדרכים כבושים שע"י יגיעה ועבודה רבה, שעמדו לו להתרחק מן הילדות וכל געגועיה, לבלתי קנותם בדרך שעשועי ילדים, כ"א מקיא חלב שינק משדי אמו עליה, ע"י רב עמל ויגיעה, יהיה לו המזון הקל והנח למורת רוח. וכמו שיקוץ הגדול בהמזון של היונק, עם כל קלות עיכולו ומהירות השגתו, כן יקוץ המתרגל ביגיעה ועבודת עיון, שישמח בזה והוא כל תענוגו ומשוש נפשו, בלימודים הנקנים כולם ע"י דרכים קלים, אבל עם זה הם מחוסרים עומק וכח רושם חזק בנפש.

ח. דברים | פרק ט'

(י) ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים כתבים באצבע אלקים ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בהר מתוך האש ביום הקהל:

ט. שמות | פרק כ'

(א) וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר:

י. שמות | פרק ל"ד

(א) ויאמר ה' אל משה פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת:

יא. עירובין נד.

ואמר רבי (אליעזר) [אלעזר] מאי דכתיב חרות על הלוחות - אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל

יב. ילקוט שמעוני | קהלת

אף חכמתי עמדה לי, אמר רבי חנינא בר פפא תורה שלמדתי באף נתקיימה לי

יג. ילקוט שמעוני | יהושע, רמז ל"ז

באותה שעה נגזרה גזרה על ישראל שילמדו תורה מתוך הצער ומתוך השעבוד ומתוך הטלטול ומתוך הטרור ומתוך הדוחק ומתוך שאין להם מזונות, ומתוך אותו הצער שהם מצטערים עתיד הקדוש ברוך הוא לשלם להם שכרם לימות המשיח כפול ומכופל שנאמר ה' אלקים בחזק יבא זרעו מושלה לו הנה שכרו אתו וגו', ואומר מי הקדימיני ואשלם תחת כל השמים וגו' לטובתי נשברה רגל פרתי שתהא משכורתי שלמה:

ה. שמות | פרק ל"ד

(כט) ויהי ברדת משה מהר סיני ושני לוחות העדת ביד משה ברדתו מן ההר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו:

ו. ילקוט שמעוני | כי תשא, שצג

נסתכל משה בלוחות וראה הכתב שבהן שפורח וכבדו על ידי משה ונפלו מידי ונשתברו. אחרים אמרו לא שבר עד שנאמר לו מפי הגבורה אשר שברת אמר לו יפה כחך ששברת

ז. שמות רבה | כי תשא, מ"ז

כתב לך את הדברים האלה, הה"ד (הושע ח) אכתוב לו רובי תורתני כמו זר נחשבו, בשעה שנגלה הקדוש ברוך הוא בסיני ליתן תורה לישראל אמרה למשה על הסדר מקרא ומשנה תלמוד ואגדה, שנאמר (שמות כ) וידבר אלקים את כל הדברים האלה, אפילו מה שהתלמיד שואל לרב אמר הקדוש ברוך הוא למשה באותה שעה, מאחר שלמדה מפי הקדוש ברוך הוא אמר לו למדה לישראל, אמר לפניו רבש"ע אכתוב אותה להם, אמר לו איני מבקש ליתנה להם בכתב, מפני שגלוי לפני שעובדי כוכבים עתידים לשלוט בהם וליטול אותה מהם ויהיו בזוים בעובדי כוכבים אלא המקרא אני נותן להם במכתב, והמשנה והתלמוד והאגדה אני נותן להם על פה, שאם יבואו עובדי כוכבים וישתעבדו בהם יהיו מובדלים מהם, אמר לנביא אם אכתוב לו רובי תורתני כמו זר נחשבו, ומה אני עושה להם נותן את המקרא בכתב והמשנה והתלמוד והאגדה בעל פה, כתב זה המקרא, כי על פי הדברים האלה זו המשנה והתלמוד שהם מבדילים בין ישראל לבין העובדי כוכבים.

(מתוך הקדמת הגר"ח לביאור הגר"א על ספרא דצניעותא)

והעולה על כולנה הן הן גבורותיו ונוראותיו כי לא הראה את נפשו עוז רק צעמלו אשר עמל בחכמה וזדעת וזכשרון ואחר רוב יגיעותיו וכאשר חסו עליו מן השמים ונתגלו לו מעינות החכמה רזין דרזין וסתרין דסתרין זו היה אללו מתת חלקים

וזולת זה נפשו לא רלה צם אף כי רלו לנסור לו מן השמים צלא שום עמול ויגיעת צשר רזין וסתרין עליונין על ידי מגידים מארי דרזין ושרי התורה לא נשא עיניו לזה עמו היתה וריחקה

כי שנתתי מפיו הקדוש שפעמים רבות השכימו לפתחו כמה מגידים מן השמים צשאלתם וצקשתם שרואים לנסור לו רזין דאורייתא צלא שום עמול ולא הטעו אזו אליהם כלל

ואחד מן המגידים הפליר צו מאוד עם כל זה לא הביע אל מראהו הגדול וענה ואמר לו איני רואה שתהיה השגתי צתורתו יתצרך שמו על ידי שום חמלטי כלל וכלל רק עיני נשאות לו יתצרך שמו, מה שרואה לגלות לי וליתן לי חלקי צתורתו יתצרך שמו, צעמלי אשר עמלתי צכל כוחי, והוא יתצרך שמו יתן לי חכמה, מפיו ודעת ותצונה. שיתן לי לצ מצין וכליותי יעשו כשתי מעיינות, ואדע כי מלאתי חן צעיניו, ואיני רואה אלא ממה צצתוך פיו. וההשגות על ידי מלאכים המגידים ושרי התורה אשר לא עמלתי ולא חכמתי אין לי צבה חפץ.

ה. הדס שנקטם ראשו כשר, נשרו רוב עליו אם נשתיירו שלשה עליו בקן אחד כשר, היו ענביו מרובות מעליו אם ירוקות כשר ואם היו אדומות או שחורות פסול ואם מעטן כשר, ואין ממעטין אותן ביום טוב לפי שהוא כמתקן, עבר וליקטן או שליקטן אחד אחד לאכילה הרי זה כשר.

השגת הראצ"ד הדס שנקטם ראשו כשר. א"א כבר הופיע רוח הקודש צצית מדרשנו מנמה שנים והעליו שהוא פסול כסתם משנתינו (סוכה צ3) ודצרי ר' טרפון שאמר (סוכה לד) אפילו שלשתן קטומים כשרין ענין אחר הוא ולא שנקטם ראשו והכל צצורו ונקום הגיחו לי מן השמים נפרלו עליו פסול. א"א רוב עליו, פירוש דצעיין רוב השיטור שיהא עצותו קיימת.

71. שו"ת חתם סופר | חלק א', סימן ר"ח

והיטיב אשר דיבר מעלתו כי מ"ש הראב"ד בהלכות לולב [פה"ה] כבר הופיע רוח"ק בבית מדרשינו, וכיוצא בזה כמה פעמים, אין רוצה לומר רוח"ק כמו שהיה לדע"ה וחביריו, אבל היינו רוח ה' על עוסקי תורה לשמה אשר זוכים לכון האמת אפילו אם לפי טבע חכמתם ושכלם לא ישיגו ידיהם תרשי" כזו מ"מ הקדוש ברוך הוא בחסדו יהיב חכמתא לחכימא לפי שעה. וכזה זכה עתניאל בן קנו לכון האמת ע"י פלפול וק"ו וגז"ש [כתמורה ט"ז ע"א] מה שלא הי' בטבע חכמתו להשיג זה, ועד"ז אחז"ל פ"ק דב"ב [י"ב ע"א] אעפ"י שניטלה הנבואה מן הנביאים מחכמים לא ניטלה

72. חידושי הרמב"ן | בבא בתרא יב.

הא דאמר' מיוס שחרצ צית הנקדש אף על פי שנעלה נצואה מן הנציאים מן החכמים לא נעלה. פרש"י ז"ל ... ואין דעתי נוחה, אלא הכי קאמר אף על פי שנעלה נצואת הנציאים שהוא המראה והחזון, נצואת החכמים שהיא צדק החכמה לא נעלה, אלא יודעים האמת צצרוח הקדש צצקרבס.

73. חידושי המאירי | בבא בתרא יב.

מה שלא הספיק להס צו ההיקש והסצרה, לפעמים היתה הנצואה מצררת להס כל תעלומה.

אהובי חביבי, שלום וברכה!

מכתבך הגיע לידי. ודברך הגיעו ללבבי. דע לך חביבי כי עצם מכתבך מתנגד הוא לכל התאורים הנמצאים בו. והנני בזה להסביר לך תוכן משפט זה. רעה הולה היא אצלנו שכאשר מתעסקים אנו בצדדי השלימות של גדולינו, הננו מטפלים בסיכום האחרון של מעלתם. מספרים אנו על דרכי השלימות שלהם, בשעה שאנחנו מדלגים על המאבק הפנימי שהתחולל בנפשם. הרושם של שיחתנו על הגדולים מתקבל כאילו יצאו מתחת יד היוצר בקומתם ובצביונם. הכל משוחחים, מתפעלים ומרימים על נס את טהרת הלשון של בעל החפץ-חיים זצ"ל, אבל מי יודע מן כל המלחמות, המאבקים, המכשולים, הנפילות, והנסיגות לאחור שמצא החפץ-חיים בדרך המלחמה שלו עם יצרו הרע, משל אחד מני אלה. ודי לנבון שכמותך לדון מן הפרט אל הכלל. התוצאה מזה היא כשנער בעל רוח, בעל שאיפה, בעל תסיסה מוצא בעצמו מכשולים, נפילות, וירדות הרי הוא דומה בעיניו כבלתי-,"שתול בבית השם". שלפי דמיונות של נער זה להיות שתול בבית השם, פירושו הוא לשבת בשלות הנפש על נאות דשא של מי מנוחות וליהנות מיצרו הטוב כדרך שצדיקים נהנים מזיו השכינה שעטרותיהם בראשיהם במסיבת גן-עדן. ולאידך גיסא, לא להיות מורגז מסערת היצר על דרך הכתוב של "במתים חפשי"1.

אבל דע לך, חביבי, ששורש נשמתך הוא לא השלוה של היצר-טוב, אלא דוקא מלחמתו של היצר-טוב. ומכתבך היקר הנלבב מעיד כמאה עדים כי אכן לוחם נאמן אתה בצבאותיו של היצר-טוב. באנגלית אומרים Lose a battle and win the war2. בודאי שהנך נכשל ועומד להיות נכשל, (אין בזה משום פתיחת פה לשטן) ובכמה מערכות תפול שדוד. אבל אני מבטיח לך שלאחר הפסד כל המערכות תצא מן המלחמה כשזר הנצחון על ראשך, והטרף החד מפרפר בין שיניך. Lose battles, but win wars. החכם מכל אדם אמר "שבע יפול צדיק וקם"3. והטפשים חושבים כי כונתו בדרך רבותא. אע"פ ששבע יפול צדיק מ"מ הוא קם. אבל החכמים יודעים היטב שהכונה היא שמהות הקיימה של הצדיק היא דרך ה"שבע נפילות" שלו. וירא את כל אשר עשה והנה טוב מאד. טוב זה יצר טוב. מאד זה יצר הרע4.

אהובי, הנני לוחץ אותך אל לבבי, ולוחש באזניך, כי אילו היה מכתבך מספר לי על אודות המצוות ומעשים טובים שלך הייתי אומר שקבלתי ממך מכתב טוב. עכשו שמכתבך מספר על דבר ירדות ונפילות ומכשולים, הנני אומר שקבלתי ממך מכתב טוב מאד. רוחך סוערת לקראת השאיפה להיות גדול. בבקשה ממך אל תצייר לעצמך גדולים שהם ויצרם הטוב בבחינת חד-הוא. לעומת זאת צייר בנפשך גדלותם של גדולי עולם באותיות של מלחמה נוראה עם כל הנטיות השפלות והנמוכות. ובזמן שהנך מרגיש בקרבך סערת-היצר, דע לך שבוה הנך מתדמה אל הגדולים הרבה יותר מאשר בשעה שאתה נמצא במנוחה שלימה שאתה רוצה בה. דוקא באותם המקומות שהנך מוצא בעצמך הירדות הכי מרובות, דוקא באותם המקומות עומד הנך להיות כלי להצטיינות של כבוד שמים.